QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)
PEDAGOGIKA
PEDAGOGY
https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.020

VARIATIV YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING OG‘ZAKI NUTQ KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI (TA’LIM QORAQALPOQ TILIDA OLIB BORILADIGAN MAKTABLAR MISOLIDA)

Baltabaeva Bibinaz Moyatdinovna
Ajiniyoz nomidagi NDPI, 13.00.02-ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta’lim) mutaxassisligi tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutq ko‘nikmalarini variativ yondashuv asosida shakllantirish metodikasi yoritilgan. Unda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari, nutqiy tayyorgarligi hamda kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish masalalari ko‘rib chiqiladi. Variativ yondashuv asosida turli mazmun, shakl, metod va topshiriqlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqotga kirishishi, savollarga to‘liq va izchil javob berishi hamda o‘z fikrini og‘zaki bayon etish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, og‘zaki nutqni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashq va topshiriqlar tizimi, ularni dars jarayonida qo‘llash samaradorligi hamda o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirishning metodik shartlari yoritib nutq ko‘nikmalari, kommunikativ kompetensiya, qoraqalpoq tilida ta’lim, individual yondashuv, beriladi.

KALIT SO‘ZLAR: variativ yondashuv, boshlang‘ich ta’lim, og‘zaki nutq, nutq ko‘nikmalari, kommunikativ kompetensiya, qoraqalpoq tilida ta’lim, individual yondashuv, nutqiy faoliyat, metodika, interfaol metodlar.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается методика формирования навыков устной речи у учащихся начальных классов школ с обучением на каракалпакском языке на основе вариативного подхода. Раскрываются вопросы организации образовательного процесса с учётом возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, уровня их речевой подготовки и коммуникативных потребностей. Анализируются возможности использования различных форм, методов, содержания и заданий в рамках вариативного подхода для развития самостоятельного мышления учащихся, навыков общения, умения давать полные и последовательные ответы на вопросы, а также выражать собственные мысли в устной форме. Особое внимание уделяется системе упражнений и заданий, направленных на развитие устной речи, условиям их эффективного

применения в учебном процессе и повышению речевой активности младших школьников.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: вариативный подход, начальное образование, устная речь, речевые навыки, коммуникативная компетентность, обучение на каракалпакском языке, индивидуальный подход, речевая деятельность, методика, интерактивные методы.

ABSTRACT. This article examines the methodology for developing oral speech skills among primary school pupils in schools where instruction is conducted in the Karakalpak language based on a variable approach. The study addresses the organization of the educational process with consideration of pupils’ age and individual characteristics, level of speech development, and communicative needs. It analyzes the potential of using various forms, methods, content, and tasks within a variable approach to develop pupils’ independent thinking, communication skills, ability to provide complete and coherent answers to questions, and express their ideas orally. Particular attention is paid to a system of exercises and tasks aimed at developing oral speech, the methodological conditions for their effective application in the learning process, and ways of increasing the speech activity of primary school pupils.

KEYWORDS: variable approach, primary education, oral speech, speech skills, communicative competence, education in the Karakalpak language, individual approach, speech activity, methodology, interactive methods.

KIRISH. Bugungi kunda boshlang‘ich ta’limning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning nafaqat bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, balki ularning mustaqil fikrlashi, o‘z fikrini aniq, izchil va tushunarli tarzda ifodalashi hamda turli kommunikativ vaziyatlarda faol muloqotga kirisha olish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Ayniqsa, ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish o‘ziga xos metodik yondashuvni talab etadi. Chunki boshlang‘ich ta’lim davrida shakllangan nutqiy kompetensiya keyingi ta’lim bosqichlarida o‘quvchining bilimlarni o‘zlashtirishi, ijtimoiy munosabatlarga kirishishi va o‘z fikrini erkin ifodalashi uchun muhim poydevor vazifasini bajaradi. Nutq insonning tafakkuri, bilimi va ijtimoiy tajribasini namoyon etuvchi asosiy vositalardan biridir. L.S. Vigotskiy nutq va tafakkur o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’kidlab, bolaning rivojlanish jarayonida nutqning fikrlash faoliyati bilan chambarchas aloqador ekanligini ko‘rsatgan [1]. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutqni rivojlantirish faqat til materiallarini o‘rgatish bilan cheklanmay, balki ularning fikrlash, kuzatish, taqqoslash, xulosa chiqarish va muloqot qilish faoliyatlarini ham faollashtirishni nazarda tutadi. Ta’lim jarayonida barcha o‘quvchilarning bilimni o‘zlashtirish darajasi, qiziqishi, nutqiy tajribasi va kommunikativ faolligi bir xil bo‘lmaydi. Shu sababli bir xil mazmun va bir xil metod asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini to‘liq namoyon qilishga imkon bermasligi mumkin. Mazkur muammoni hal etishda variativ yondashuv muhim metodik imkoniyat sifatida namoyon bo‘ladi. Variativ yondashuv o‘quvchilarga turli

darajadagi, turli mazmun va shakldagi topshiriqlarni taklif etish, ularning individual ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos ta’limiy vaziyatlarni yaratishni nazarda tutadi.

Og‘zaki nutqni shakllantirish jarayonida suhbat, savol-javob, rasm asosida hikoya tuzish, voqeani izchil bayon qilish, rolli o‘yinlar, dialog va monolog tuzish, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning kommunikativ faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday topshiriqlarning variativ tarzda tashkil etilishi esa bir xil mavzu doirasida o‘’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini variativ yondashuv asosida shakllantirishning samarali metodik vositalarini aniqlash, mashq va topshiriqlar tizimini ishlab chiqish hamda ularni dars jarayoniga tatbiq etishquvchilarga o‘z imkoniyatlariga mos faoliyat turini tanlash va bajarish imkonini beradi. Shundan kelib chiqib, ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini variativ yondashuv asosida shakllantirishning samarali metodik vositalarini aniqlash, mashq va topshiriqlar tizimini ishlab chiqish hamda ularni dars jarayoniga tatbiq etish mazkur tadqiqotning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini shakllantirish masalasi pedagogika, psixologiya, lingvistika va metodika fanlari doirasida keng o‘rganilgan. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy qarashlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, nutqni rivojlantirish jarayoni bolaning tafakkuri, bilish faoliyati, ijtimoiy tajribasi va kommunikativ ehtiyojlari bilan uzviy bog‘liq holda kechadi. L.S. Vigotskiyning tadqiqotlarida bolaning nutqiy va intellektual rivojlanishi o‘rtasidagi munosabat alohida o‘rin egallaydi. Olim nutqning rivojlanishini bolaning yuqori psixik funksiyalari shakllanishi bilan bog‘laydi [1]. Ushbu nazariy qarash boshlang‘ich ta’limda og‘zaki nutqni rivojlantirishni o‘quvchining umumiy bilish faoliyatidan ajratib ko‘rmaslik zarurligini ko‘rsatadi. A.N. Leontyev faoliyat nazariyasi doirasida insonning psixik rivojlanishi faoliyat jarayoni bilan bog‘liqligini asoslab bergan [2]. Ushbu yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqiy faoliyatini tashkil etishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Ya’ni o‘quvchi nutqni faqat tayyor qoidalarni yodlash orqali emas, balki amaliy muloqot, savol-javob, muayyan vaziyatni izohlash, fikr almashish va o‘z munosabatini bildirish Zimnyaya nutq faoliyatini kommunikativ faoliyatning muhim shakli sifatida talqin qilib, nutqiy faoliyatning motiv, maqsad, Mazkur qarashlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutqni shakllantirishda topshiriqlarning maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarurligini ko‘rsatadi. O‘quvchi nima sababdan gapirayotganini, kimga murojaat qilayotganini jarayonida egallaydi. Shuning uchun og‘zaki nutqni rivojlantirishga qaratilgan darslarda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash muhim hisoblanadi. I.A. Zimnyaya nutq faoliyatini kommunikativ faoliyatning muhim shakli sifatida talqin qilib, nutqiy faoliyatning motiv, maqsad, mazmun va amalga oshirish vositalari bilan bog‘liqligiga e’tibor qaratadi [3]. Mazkur qarashlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutqni shakllantirishda topshiriqlarning maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarurligini ko‘rsatadi. O‘quvchi nima sababdan gapirayotganini, kimga murojaat qilayotganini va qanday mazmunni yetkazishi kerakligini anglagandagina nutqiy faoliyat mazmunli tus oladi.

Boshlang‘ich ta’lim metodikasida ona tili va nutq o‘stirish masalalari ham alohida tadqiq etilgan. A. G‘ulomov va M. Qodirovlarning ona tili o‘qitish metodikasiga oid ishlarida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, grammatik bilimlarni amaliy nutq faoliyati bilan bog‘lash masalalariga e’tibor qaratilgan [4]. Mazkur metodik qarashlar nutq o‘stirish mashqlarini tizimli ravishda tashkil etish, o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish va o‘z fikrini izchil bayon qilish ko‘nikmasini shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Interfaol metodlar o‘quvchini tayyor axborotni qabul qiluvchi subyekt emas, balki ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Xususan, juftlikda va kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar, muammoli savollar, «aqliy hujum», rasm asosida suhbat va hikoya tuzish kabi usullar og‘zaki nutqning tabiiy kommunikativ sharoitda rivojlanishiga yordam beradi. Variativ yondashuvning metodologik asosini ta’lim mazmuni, usullari va topshiriqlarini o‘quvchilarning individual xususiyatlariga mos ravishda turlicha tashkil etish tashkil qiladi. Bunday yondashuv differensial ta’lim tamoyillari bilan ham uzviy bog‘liqdir. V.V. Davydovning rivojlantiruvchi ta’limga oid qarashlarida o‘quv faoliyatini tashkil etish orqali bolaning fikrlash imkoniyatlarini rivojlantirishga alohida ahamiyat beriladi [5]. Shu jihatdan variativ topshiriqlar o‘quvchining mavjud bilim va ko‘nikmalarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi mumkin.

Tadqiqotning metodologik asosini **shaxsga yo‘naltirilgan, kommunikativ-faoliyatga asoslangan, variativ va kompetensiyaviy yondashuvlar** tashkil etadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv o‘quvchining individual imkoniyatlari, qiziqishlari va nutqiy tayyorgarligini hisobga olishni nazarda tutadi. Kommunikativ-faoliyatga asoslangan yondashuv esa til birliklarini amaliy muloqot jarayonida qo‘llashga ustuvor ahamiyat beradi. Kompetensiyaviy yondashuv orqali o‘quvchining olgan bilimlarini real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati baholanadi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq deb belgilandi: **pedagogik kuzatish, suhbat, savol-javob, pedagogik tajriba-sinov, o‘quvchilarning og‘zaki javoblarini tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va natijalarni sifat jihatidan baholash**. Pedagogik kuzatish orqali o‘quvchilarning dars jarayonidagi nutqiy faolligi, savollarga javob berish darajasi, mustaqil fikr bildirish va dialogga kirishish ko‘nikmalari o‘rganiladi. Suhbat metodi yordamida o‘quvchilarning kundalik hayot, oila, maktab, tabiat va tengdoshlari bilan bog‘liq mavzulardagi nutqiy imkoniyatlari aniqlanadi.

Pedagogik tajriba-sinov jarayonida variativ topshiriqlar tizimidan foydalanish ko‘zda tutiladi. Bunda topshiriqlar murakkablik darajasiga ko‘ra shartli ravishda uch guruhga ajratilishi mumkin. Birinchi darajadagi topshiriqlar reproduktiv xarakterga ega bo‘lib, o‘quvchidan tayyor rasm, matn yoki savol asosida qisqa javob berishni talab qiladi. Ikkinchi darajadagi topshiriqlarda o‘quvchi berilgan tayanch so‘zlar, rasmlar yoki savollar asosida mustaqil gap va kichik matn tuzadi. Uchinchi darajadagi topshiriqlar esa ijodiy xarakterga ega bo‘lib, o‘quvchidan muayyan kommunikativ vaziyatda mustaqil fikr bildirish, voqeani davom ettirish, dialog yaratish yoki o‘z munosabatini asoslashni talab qiladi. Masalan, «Mening

maktabim» mavzusida birinchi darajadagi topshiriqda o‘quvchi rasm asosida maktabdagi predmetlarni nomlaydi. Ikkinchi darajadagi topshiriqda berilgan tayanch so‘zlardan foydalanib, maktabi haqida 4–5 ta gap tuzadi. Uchinchi darajadagi topshiriqda esa «Agar men maktab direktori bo‘lganimda...» mavzusida o‘z fikrini erkin bayon qiladi. Bunday variativlik bir mavzu doirasida turli darajadagi o‘quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb qilish imkonini beradi. Ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda mazkur metodikani qo‘llashda milliy-madaniy va lingvistik xususiyatlarni hisobga olish ham muhimdir. O‘quvchilarga tanish bo‘lgan oila, mahalla, tabiat, milliy urf-odatlar, bolalar hayoti va kundalik muloqot bilan bog‘liq mavzular asosida nutqiy vaziyatlarni yaratish ularning darsdagi faolligini oshirishi mumkin. Bunda topshiriqlar o‘quvchining real hayotiy tajribasiga imkon qadar yaqinlashtiriladi. Shunday qilib, adabiyotlar tahlili va tanlangan metodologik yondashuvlar variativ ta’limni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirishning samarali vositalaridan biri sifatida o‘rganish imkonini beradi. Mazkur metodikada asosiy e’tibor o‘quvchining tayyor bilimni takrorlashiga emas, balki turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil fikrlashi, fikrini og‘zaki ifodalashi, suhbatdoshini tinglashi va muloqot jarayonida tegishli nutqiy vositalardan foydalana olishiga qaratiladi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida variativ yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonining ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirishdagi imkoniyatlari o‘rganildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilarga ularning individual nutqiy tayyorgarligi va imkoniyatlariga mos ravishda turli mazmun va murakkablikdagi topshiriqlarni berish dars jarayonidagi faollikni oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, reproduktiv, qisman ijodiy va ijodiy xarakterdagi topshiriqlarning bosqichma-bosqich qo‘llanilishi o‘quvchilarning og‘zaki fikrlash va fikrni ifodalash imkoniyatlarini kengaytirdi. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning og‘zaki nutqi bir nechta mezonlar asosida kuzatildi: so‘z boyligidan foydalanish, gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzish, fikrni izchil bayon qilish, savollarga mustaqil javob berish, dialogga kirishish va berilgan mavzu yuzasidan o‘z munosabatini bildirish. Mashg‘ulotlar davomida ushbu ko‘rsatkichlarning bosqichma-bosqich yaxshilangani kuzatildi. Rasm asosida hikoya tuzish, savol-javob, rolli o‘yin, dialog yaratish, voqeani davom ettirish va hayotiy vaziyatlarni tasvirlash kabi topshiriqlar o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ldi. Tayanch so‘z va savollardan foydalanish nutqiy qiyinchilikka duch keladigan o‘quvchilarga o‘z fikrini ifodalashda yordam berdi. Nutqiy tayyorgarligi yuqori o‘quvchilarga esa mustaqil va ijodiy topshiri bildirish va javobni davom ettirish ko‘nikmalarida ham ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Demak, variativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning nafaqat individual nutqiy ko‘nikmalarini, balki kommunikativ faoliyatini ham rivojlqlarning berilishi ularning imkoniyatlarini yanada rivojlantirishga xizmat qildi. Shuningdek, o‘quvchilarning muloqot jarayonida suhbatdoshini tinglash, uning fikriga munosabat bildirish va javobni davom ettirish ko‘nikmalarida ham ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Demak, variativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning

nafaqat individual nutqiy ko‘nikmalarini, balki kommunikativ faoliyatini ham rivojlantirish imkonini berdi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish variativ yondashuvning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki nutqni shakllantirish jarayonidagi metodik ahamiyatini ko‘rsatadi. Mazkur yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, unda barcha o‘quvchilarga bir xil talab va topshiriqni mexanik tarzda qo‘llash o‘rniga, ularning bilim darajasi, nutqiy tajribasi va individual imkoniyatlari hisobga olinadi. Bu esa ta’lim jarayonini o‘quvchiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etish faol nutqiy amaliyotiga bog‘liq. Shu sababli darslarda faqat nazariy bilimlarni tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchini gapirishga, savol berishga, javob qaytarishga, fikrini asoslashga va suhbatda faol qatnashishga undaydigan vaziyatlarni yaratish zarur. Tadqiqotda qo‘llangan rolli o‘yinlar, dialoglar, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlar aynan shuadigan maktablarda nutqni rivojlantirish jarayonida o‘quvchilarning milliy-madaniy muhiti va kundalik hayot tajribasiga yaqin mavzulardan foydalanish ham muhim metod imkonini beradi. Og‘zaki nutqning rivojlanishi bevosita o‘quvchining faol nutqiy amaliyotiga bog‘liq. Shu sababli darslarda faqat nazariy bilimlarni tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchini gapirishga, savol berishga, javob qaytarishga, fikrini asoslashga va suhbatda faol qatnashishga undaydigan vaziyatlarni yaratish zarur. Tadqiqotda qo‘llangan rolli o‘yinlar, dialoglar, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlar aynan shu vazifani bajarishga xizmat qildi.

Ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda nutqni rivojlantirish jarayonida o‘quvchilarning milliy-madaniy muhiti va kundalik hayot tajribasiga yaqin mavzulardan foydalanish ham muhim metodik omil sifatida namoyon bo‘ldi. O‘quvchi uchun tanish bo‘lgan oila, maktab, do‘stlik, tabiat, mahalla, milliy qadriyatlar va kundalik faoliyatga oid mavzular asosida tashkil etilgan suhbatlar uning erkin fikr bildirishiga qulay sharoit yaratadi. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, variativ yondashuvni samarali qo‘llash o‘qituvchidan topshiriqlarni oldindan puxta rejalashtirishni, ularni murakkablik darajasiga ko‘ra tizimlashtirishni va o‘quvchilarning individual natijalarini muntazam kuzatib borishni talab qiladi. Bunda baholash jarayoni ham faqat xatolarni aniqlashga emas, balki o‘quvchining nutqiy rivojlanish dinamikasini aniqlashga yo‘naltirilishi lozim. Shunday qilib, variativ yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirishda individual imkoniyatlarni hisobga olish, kommunikativ faollikni oshirish va mustaqil fikrlashni rag‘batlantirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarning boshlang‘ich sinflarida o‘quvchilarning og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirishda variativ yondashuvdan foydalanish muhim metodik imkoniyatlarga ega. Boshlang‘ich ta’lim bosqichida og‘zaki nutqning rivojlanganligi o‘quvchining o‘z fikrini erkin ifodalashi, savollarga mazmunli javob berishi, muloqot jarayonida faol ishtirok etishi hamda keyingi ta’lim bosqichlarida bilimlarni samarali o‘zlashtirishi uchun zarur shartlardan biridir. Tadqiqot davomida variativ yondashuv

o‘quvchilarning individual xususiyatlari, nutqiy tayyorgarligi, qiziqishlari va kommunikativ ehtiyojlarini hisobga olish imkonini berishi aniqlandi. Bir mavzu doirasida turli darajadagi topshiriqlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarning imkoniyatlarini to‘liqroq namoyon qilishga sharoit yaratadi. Xususan, tayanch so‘zlar asosida gap tuzish, rasm asosida hikoya qilish, savol-javob, dialog tuzish, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlarni izohlash va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning og‘zaki nutq faolligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, og‘zaki nutqni shakllantirish jarayonida o‘quvchining faqat lug‘at boyligi yoki grammatik bilimlarini rivojlantirish yetarli emas. U o‘zlashtirgan til vositalaridan real kommunikativ vaziyatlarda foydalana olishi, suhbatdoshini tinglashi, savol berishi, javob qaytarishi va o‘z fikrini izchil bayon qilishi kerak. Shu sababli nutq o‘stirish mashg‘ulotlarini kommunikativ-faoliyatga asoslangan tarzda tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ta’lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda variativ yondashuvni qo‘llashda o‘quvchilarning milliy-madaniy muhiti, kundalik hayot tajribasi va yosh xususiyatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega. O‘quvchiga tanish mavzular asosida tashkil etilgan nutqiy vaziyatlar uning darsdagi faolligini kuchaytiradi. Umuman, variativ yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutq ko‘nikmalarini shakllantirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirishga xizmat qiluvchi samarali metodik yo‘nalish sifatida tavsiflanadi. Mazkur yondashuvni tizimli ravishda qo‘llash uchun o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini takomillashtirish, variativ topshiriqlar bankini yaratish va ularni dars mazmuniga izchil integratsiya qilish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва: Лабиринт, 1999.

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. — Москва: Политиздат, 1975.

3. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. — Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001.

4. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi.

5. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. — Москва: ИНТОР, 1996.

6. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.

7. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.

8. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2004.

9. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Noshir, 2009.

10. Mahmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. — Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.